

DOI 10.31651/2524-2660-2022-2-145-150

ORCID 0000-0003-1228-3303

ГАЛАЙКО Юлія Анатоліївна

кандидатка педагогічних наук, доцента кафедри геометрії і алгебри,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

e-mail: tigragul75@gmail.com

УДК 378.018.8-028.33:[376.091.12:616.899-053.2](045)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Розглянуто питання професійної підготовки фахівців зі спеціальної освіти, яка базується на інноваційності та соціально-педагогічних ефектах дослідницького підходу до навчання у закладах вищої освіти в умовах магістратури. Виявлено компоненти рефлексивного підходу до процесу підготовки майбутніх фахівців зі спеціальної освіти як методологічної основи для фу-

нкціонально-процесуального простору опанування універсальними діями.

Досліджено теоретичні засади впливу інноваційних технологій навчання, зорієнтованих на розвиток готовності особистості студентів магістратури до актуалізації творчих здібностей, різних форм мислення, а також здійснення різноманітних форм взаємодії з факторами навчального середовища, здатних забезпечити

не менше особистісне зростання, а й формування професійних новоутворень. Прийняття майбутнім фахівцем позиції продуктивної взаємодії з навчальним середовищем з метою самоактуалізації та самореалізації є одним із головних аспектів методології інноваційних технологій.

Ключові слова: інноваційні технології, спеціальна освіта, рефлексивний підхід, навчальне середовище, інклюзивне навчання.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна ситуація, що склалася в нашій країні обумовлює потребу суттєвих змін у всіх сферах суспільного життя взагалі та в освіті зокрема. Як відомо в Законі «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» сформульовані нагальні вимоги до сучасних освітніх установ, які представлені більш предметно в національній доктрині освіти, де виділено одне із головних завдань – стимулювання та розвиток інноваційних процесів [1]. Інновації в освіті пов'язані із загальним процесом у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття.

Відтак, характерною ознакою сучасної педагогіки постає інноваційність як здатність до оновлення, відкритість новому, що передбачає необхідність докорінної зміни системи освіти, методології і технології організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах різного типу: ліцейях, гімназіях, коледжах, університетах, приватних закладах тощо.

Останнє обумовлює необхідність в постійному пошуку нових організаційних форм, індивідуального підходу до особистості, нестандартних технологій у навчанні дітей, молоді та осіб з особливими освітніми потребами у тому числі.

Саме тому теоретико-методологічні основи інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти у ЗВО доцільно розглядати з позицій студентоцентрованого підходу із зорієнтованістю на інтеграцію в Єдиний європейський простір. Зміни, що притаманні сучасному світу актуалізують значущість особистості майбутнього фахівця спеціальної освіти у відкритому інформаційному суспільстві і потребують такої підготовки у різних сегментах обраної професійної сфери, щоб забезпечити достатній рівень розвитку програмних компетентностей студентів ЗВО [2].

У цьому контексті особлива роль відводиться здійсненню успішного педагогічного супроводу майбутніх фахівців спеціальної освіти, що базується на досконалому оволодінні змістом освітньої програми другого (магістерського рівня) з оновленими циклами наукової підготовки [3; 4].

Аналіз наукових джерел і педагогічного досвіду з проблеми дослідження зумовлює виявлення низки суперечностей, таких як:

– суперечність між швидкою зміною змісту професійної діяльності майбутніх фахівців спеціальної освіти та рівнем опанування ними педагогічними інноваціями, інтенсивними методиками та технологіями, технічними та електронними засобами, що стимулюють загальний розвиток особистості і становлення професіоналізму;

– суперечність між необхідністю підвищення якості освіти у ЗВО взагалі та фахівців спеціальної освіти зокрема і розвитком здатності до інноваційної діяльності;

– суперечність між стратегією розвитку досвідом рефлексивної поведінки студентів магістратури та їх готовності до взаємодії в освітньому процесі ЗВО як методологічної основи для функціонально-процесуального простору опанування універсальними діями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз літературних джерел засвідчив науковий інтерес до таких понять як інноваційні технології, інноваційна діяльність, спеціальна освіта, рефлексивний підхід, навчальне середовище, програмні компетентності, що знайшло відображення у працях науковців з різних галузей знань: філософії, психології, педагогіки тощо.

Зокрема, різноманітним аспектам впровадження інновацій в освіті присвячені дослідження О. Арпамова, М. Бургіна, Л. Ващенко, Н. Батечко [3; 5; 6]. У педагогічній інтерпретації інноваційні педагогічні технології розглядаються як цілеспрямоване системне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення мети до очікуваних результатів.

Філософське осмислення освіти та шляхів її інноваційного розвитку представлені у наукових працях В. Андрущенко, І. Зязюна, І. Перлакі, А. Райера, Е. Роджерса, О. Сухомлинської та ін. особливості рефлексивного підходу для процесу становлення майбутнього викладача інклюзивної освіти розкрито в працях В.І.Бондаря, Т.М. Дегтяренко, С. Немченко, О. Голін та ін. [7; 8].

Дослідження теоретичних основ педагогічної інноватики сучасного педагога представлено працями К. Ангеловські, В. Ачкана, Х. Барнета, І. Дичківської та ін..

Проте, не зважаючи на велику увагу наукової спільноти до професійної підготовки студентів магістратури в цілому залишаються неохопленими питання щодо виявлення впливу інноваційних технологій на цей процес.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні методологічних засад інноваційних технологій у професійній підготовці фахівців спеціальної освіти в умовах магістерського середовища ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Проведений контекст-аналіз з проблеми дослідження засвідчує, що зростання динаміки суспільних перетворень обумовили інтерес до інноваційних процесів у різних сферах діяльності та у системі освіти у тому числі. Останнє підтверджується тим, що у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року акцентовано увагу на проблемах, що гальмують розбудову національної системи освіти, серед яких, «повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікативних технологій» та неготовність певної частини працівників до інноваційної діяльності», тоді як серед очікуваних результатів «підготовка та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчального-виховного процесу» [1].

Інновації в освіті створюють новий тип відношень між викладачами та студентами, між самими студентами на основі тісної взаємодії, взаєморегуляції, взаємодопомоги та співтворчості.

Зокрема, в енциклопедії освіти таумачення інновацій представлено як процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, що призводить до зростання рівнів досягнень структурних компонентів освіти та відбувається перехід системи до якісного іншого стану [9]. Водночас, серед науковців існують інші точки зору щодо трактування інновацій, у яких акцентується увага на новизні технологій, форм, методах, засобах, що обумовлюють «комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу інноваційного мислення та інноваційної культури» [9, с. 6].

Заслугує на увагу розкриття суті поняття «Інноваційна діяльність», яке передбачає вищий ступінь педагогічної творчості, спрямоване на формування творчої особистості та враховує соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві й проявляються і цілепокладанні, визначенні мети, завдань, а також змісту й технологій інноваційного навчання [9].

Особливої уваги у цьому аспекті набуває процес магістерської підготовки майбутніх фахівців взагалі та за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» зокрема, тому, що саме

в ній повинні створюватись необхідні для інноваційних процесів умови у формі розвинутого середовища генерації знань, акумуляції інтелектуального, творчого потенціалу суспільства взагалі та розвитку інноваційного потенціалу студентів зокрема [4].

У контексті останнього важливим є виявлення компонентів рефлексивного підходу до процесу підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти як методологічної основи для функціонально-процесуального простору опанування універсальними діями.

Цілеспрямована підготовка майбутніх фахівців зі спеціальної освіти на засадах рефлексивного підходу базується на застосуванні комплексу підібраних форм і методів навчання, спрямованих на розвиток у студентів здатності компетентно діяти з урахуванням зовнішнього і внутрішнього впливу, схильних до прояву власної активності в теоретичному і методичному забезпеченні впровадження в освітянську практику інновацій.

Умови розвитку професійної рефлексії та формування рефлексивної культури студентів досліджено І.Г. Бессоною, А.А. Бехоєвою, Т.М. Дегтяренко, І.А. Степенком [10].

До компонентів рефлексивного підходу щодо процесу підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти доцільно віднести такі як: цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-регулятивний та рефлексивний.

Зокрема, цільовий компонент рефлексивного підходу включає триєдину мету та відповідні завдання, серед яких предметні, метапредметні, особистісні [8].

При цьому предметна мета спрямована на формування та розвиток у магістрантів знань і методик викладання фахових дисциплін, опанування загально-культурними, професійними, методичними компетенціями та навичками самостійної роботи. Метапредметна мета зорієнтована на сприяння саморозвитку методичної компетентності, на формування і розвиток педагогічної рефлексії, критичного мислення та активності студентів магістратури.

Водночас особистісна мета націлена на формування і подальший розвиток особистісних якостей студентів магістратури, що сприяють самоосвіті.

На рівні змістовного компоненту методичної системи доцільно звернути увагу на зміст інноваційного навчально-методичного комплексу, що базується на ідеях компетентності та інформатизації в освіті і принципах проектування рефлексивної системи навчання та спрямовані на розвиток базових форм діяльності (знакової, моделюючої, проектної).

Операційно-діяльнісний компонент обумовлений методами, формами і засобами навчання, що використовуються в рефлексивній системі навчання.

Контрольно-регулятивний компонент передбачає опору на самоконтроль, взаємоконтроль для тих, що навчаються в процесі навчальної діяльності, який реалізується викладачами ЗВО,

Одержана інформація дозволяє викладачу корегувати процес формування і динаміки розвитку знань, умінь, компетенцій майбутніх фахівців спеціальної освіти, здійснювати моніторинг якості навчання і вносити корекцію в індивідуальні освітні маршрути магістрів.

Рефлексивний компонент пов'язаний з оцінкою та самооцінкою процесу та результатів навчання, виявленням причин відхилень та постановкою нових завдань. Такий підхід корелює з можливістю прогнозування перспектив кожного студента магістратури в контексті майбутньої професійної діяльності у закладах спеціальної та інклюзивної освіти у тому числі.

Останнє потребує від викладачів магістратури:

- спрямованості на формування світоглядної позиції щодо ціннісних та культурних орієнтирів студентів з урахуванням мети та пріоритетів освіти;

- розширення варіативності освітніх послуг у відповідності з запитамі цільових груп, їхньої орієнтації на закріплення установки на неперервну самоосвіту, підвищення конкурентоздатності, вибір індивідуального шляху самореалізації в майбутній професійній діяльності;

- урахування компетентностей, одержаних поза межами формальної освіти за рахунок нових для освітньої практики форм і методів опанування додаткових знань та умінь (тренінги, майстер-класи, навчальні семінари, дистанційні курси тощо);

- наближення змісту освіти до реальної практики роботи з дітьми з ООП;

- активного впровадження інформаційно-комунікативних технологій, інноваційних форм і методів, що підсилюють практико-орієнтовану спрямованість професійної підготовки і забезпечення розвитку затребуваних на ринку праці компетенцій.

Отже, актуальність вищезазначеної проблеми обумовлена:

- необхідністю урахування тенденцій, що сприяють кардинальній перестройці підходів до професійної підготовки студентів в умовах магістерського середовища ЗВО;

- затребуваністю в освітній практиці підходів і технологій, здатних ефективно

забезпечити майбутню професійну успішність і конкурентоздатність студентів магістратури.

Інновації виступають невід'ємними компонентом успішної освітньої діяльності. Саме інноваційні підходи і технології в професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти забезпечують їхню конкурентоздатність на ринку праці, визначають рівень професійної спільності і напрямки професійного розвитку в майбутньому.

В умовах трансформації системи спеціальної освіти педагогічні інновації виступають основним інструментом реалізації на практиці нових освітніх парадигм, що концентруються навколо таких напрямів, а саме:

- концептуальне обґрунтування розвитку системи спеціальної освіти;

- розробка більш ефективних стратегій управління діяльністю освітніх установ;

- вироблення більш дієвих стратегій управління діяльністю ЗВО у відповідності із сучасними вимогами науки та практики;

- розробка та впровадження інноваційних технологій навчання;

- побудова інноваційних моделей процесу професійної підготовки;

- вдосконалення науково-методичного та психологічного супроводу навчального процесу;

- оптимізація моніторингових досліджень щодо оцінки якості освіти;

- спрямованості на формування світоглядної позиції щодо ціннісних та культурних орієнтирів студентів з урахуванням мети та пріоритетів освіти;

- розширення варіативності освітніх послуг у відповідності з запитамі цільових груп, їхньої орієнтації на закріплення установки на неперервну самоосвіту, підвищення конкурентоздатності, вибір індивідуального шляху самореалізації в майбутній професійній діяльності;

- урахування компетенцій, одержаних поза межами формальної освіти за рахунок нових для освітньої практики форм і методів опанування додаткових знань та умінь (тренінги, майстер-класи, навчальні семінари, дистанційні курси тощо);

- наближення змісту освіти до реальної практики роботи з дітьми з ООП;

- активного впровадження інформаційно-комунікативних технологій, інноваційних форм і методів, що підсилюють практико-орієнтовану спрямованість професійної підготовки і забезпечення розвитку затребуваних на ринку праці компетенцій.

Не менш важливим у цьому аспекті є те, що інновації виступають невід'ємним компонентом успішної освітньої діяльності.

Саме інноваційні підходи і технології в професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти забезпечують їхню конкурентоздатність на ринку праці, визначають рівень професійної успішності і напрямки професійного розвитку в майбутньому.

В умовах трансформації системи спеціальної освіти педагогічні інновації виступають основним інструментом реалізації на практиці нових освітніх парадигм, що концентруються навколо таких напрямів, а саме:

- концептуальне обґрунтування розвитку системи спеціальної освіти;
- розробка більш ефективних стратегій управління діяльністю освітніх установ спеціальної та інклюзивної освіти;
- вироблення більш дієвих стратегій управління діяльністю ЗВО у відповідності із сучасними вимогами науки та практики;
- розробка та впровадження інноваційних технологій навчання;
- побудова інноваційних моделей процесу професійної підготовки;
- вдосконалення науково-методичного та психологічного супроводу навчального процесу;
- оптимізація моніторингових досліджень щодо оцінки якості освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, педагогічна інноватика – одна із провідних галузей педагогіки, яка спрямована на реалізацію інноваційних процесів у формі системи, яка не тільки створює сприятливі умови для творчості студентів, а й висувають нові вимоги до викладача, який повинен діагностувати цілі навчання та особистісного розвитку студентів, глибше володіти навчальним предметом; моделювати професійну діяльність в процесі магістерської підготовки; організувати самостійну та самоосвітню роботу студентів для підготовки до лекцій, семінарів, практичних занять; вносити принципові зміни між викладачами та студентами, між самими студентами на основі продуктивної взаємодії з навчальним середовищем з метою само актуалізації та самореалізації, що є одним із головних аспектів методології інноваційних технологій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень та об'єктивних умов існуючої практики професійної освіти у ЗВО дозволив виявити тенденції, що сприяють кардинальній переорієнтації підходів до професійної підготовки здобувачів освіти в умовах магістерського середовища ЗВО. Саме методологічна підготовка у світі, де відбуваються екстремально швидкі зміни у всіх сферах життя, дозволяє майбутньому фахівцю зі спеціальної освіти усвідомлено, цілеспрямовано набувати нові знання, змінювати сфери застосування власних знань, компетенцій і відповідно більш певно реалізу-

вати особисті та суспільні інтереси і бути конкурентоздатним на ринку праці.

Нагальною є проблема більш предметного дослідження поняття готовності в опануванні методологічними засадами інноваційних технологій в контексті ефективного забезпечення майбутньої професійної успішності майбутнього фахівця спеціальної освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://www.president.gov.ua/documets.15828.hmt/>.
2. Готюр О.І. Деніна Р.В., Волинський Д.А., Кочержат О.І. Роль науково-дослідницької роботи студента у формуванні майбутнього фахівця. *Art of medicine*, 2019. №3. С. 85–88.
3. Батечко Н.Г. Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури: автореферат дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2016. 44 с.
4. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник / за заг ред. А.А. Колупаєвої. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
5. Лодатко Є.О. Професійно-педагогічна підготовка викладача вищої школи в умовах освітніх змін: соціокультурний аспект. *Вісник Львівського університету: Серія педагогічна*, 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 3–10.
6. Нічуговська Л.І., Ніколенко Л.М., Липа В.О. Підготовка майбутніх педагогів до інноваційної діяльності в сфері спеціальної освіти: можливості тренінгових технологій. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*, 2021. Вип. 4. С. 37–43.
7. Ifenthaler, D., Gosper, M. (2014). Research – based learning: connecting research and instructions. *Curriculum Models for the 21st Century: Using Learning technologies in Higher Education*, 73–89. doi: 10.1007/978-1-4614-73-66-4_5.
8. Немченко С.Г., Голік О.Б. Рефлексивна культура: колективна монографія. Riga: LAP Lambert Academic Publishing, 2018. 200 с.
9. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
10. Дегтяренко Т.М. Модифікація професійної підготовки фахівців у контексті модернізації системи спеціальної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015. №3(47). С. 3–10.

References

1. About the national strategy for the development of education in Ukraine for the period until 2021: Decree of the President of Ukraine dated June 25, 2013 № 344/2013. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documets.15828.hmt/>.
2. Gotyur, O.I. Denina, R.V., Volynskiy, D.A., Kocherzhat, O.I. (2019). The role of a student's research work in the formation of a future specialist. *Art of medicine*, 3: 85–88.
3. Batechko, N.G. (2006). Theoretical and methodological principles of training of higher school teachers in the conditions of the master's degree: abstract of the PhD dissertation in pedagogy. Kyiv. 44 p.
4. Kolupaeva, A.A. (2012). Basics of inclusive education: educational and methodological manual. In A.A. Kolupayeva (Ed.). Kyiv: A.S.K. 308 p.
5. Lodatko, Ye.O. (2009). Professional and pedagogical training of a teacher of a higher school in the conditions of educational changes. *Bulletin of Lviv University: Pedagogical series*, 25. Vol. 3: 3–10.
6. Nichugovska, L.I., Nikolenko, L.M., Lyra, V.O. (2021). Preparation of future teachers for innovative activities in the field of special education: possibilities of training technologies. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series Pedagogical Sciences*, 4: 37–43.

7. Jfenthaler, D., Gosper, M. (2014). Research – based learning: connecting research and instructions. *Curriculum Models for the 21st Century: Using Learning technologies in Higher Education*, 73–89. doi: 10.1007/978-1-4614-73-66-4_5.
8. Nemchenko, S.G., Golik, O.B. (2018). *Reflective culture: a collective monograph*. Riga: LAP Lamberg Academic Publishing. 200 p.
9. Encyclopedia of education (2008). Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p.
10. Degtyarenko, T.M. (2015). Modification of professional training of specialists in the context of modernization of the special education system. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3(47): 3–10.

HALAYKO Yulia

PhD in Pedagogy, Associate Professor of Geometry and Algebra Department,
Oles Gonchar Dnipro National University

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES
IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN SPECIAL EDUCATION**

Summary. *The issue of professional training of specialists in special education, which is based on innovativeness and socio-pedagogical effects of the research approach to education in institutions of higher education in the conditions of the master's degree, is considered. The components of a reflexive approach to the process of training future specialists in special education as a methodological basis for the functional and procedural space of mastering universal actions have been identified.*

The theoretical foundations of the influence of innovative learning technologies, focused on the development of personality readiness of master's students for the actualization of creative abilities, various forms of thinking, as well as the implementation of various forms of interaction with the factors of the educational environment, capable of ensuring not only personal growth, but also the formation of new professional formations, have been studied. Adoption by the future specialist of the position of productive interaction with the educational environment for the purpose of self-actualization and self-realization is one of the main aspects of the methodology of innovative technologies.

Methods. *The purpose of the article is the theoretical substantiation of the methodological foundations of innovative technologies in the professional training of special education specialists in the conditions of the master's environment of higher education institutions.*

Conclusions. *So, pedagogical innovation is one of the leading branches of pedagogy, which is aimed at the implementation of innovative processes in the form of a system that not only creates favorable conditions for students' creativity, but also puts forward new requirements for the teacher, who must diagnose the goals of learning and personal development of students, more deeply to have an educational subject; to model professional activity in the process of master's training; organize independent and self-educational work of students to prepare for lectures, seminars, practical classes; to make fundamental changes between teachers and students, between students themselves on the basis of productive interaction with the educational environment for the purpose of self-actualization and self-realization, which is one of the main aspects of the methodology of innovative technologies.*

Results. *The problem of a more objective study of the concept of readiness in mastering the methodological principles of innovative technologies in the context of effective provision of the future professional success of the future special education specialist is urgent.*

Keywords: *innovative technologies, special education, reflective approach, educational environment, inclusive education.*

*Одержано редакцією 02.06.2022
Прийнято до публікації 20.06.2022*